

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

Ф. О. Самойлов, М. О. Скрипник, О. Т. Ярещенко

ОДЕСА НА ЗЛАМІ СТОЛІТЬ (кінець ХІХ - початок ХХст.). ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ НАРИС . - Одеса, "Маяк", 1998. - 232 с.

Рецензована книга порівняно невелика за обсягом і традиційна за структурою. Вона охоплює головні аспекти історії Одеси з початку 90-х років ХІХ ст. до 1917 р. — економіку, соціальні відносини, суспільно-політичне життя і культурний розвиток. Попри цю традиційність, книга вражає своєю незвичністю. Такої історії Одеси ще не було ні в дореволюційній, ні в радянській історіографії.

Незвичність цього історико-краєзнавчого нариса — в деталізації сюжетів. Автори немовби підносять збільшувальне скло до кожної проблеми і досліджують її з тією увагою до деталей, яка створює ефект присутності. Книга зайвий раз підтверджує відоме положення: істина — в деталях. Наш читач звик до інших підходів, коли деталі зникають під соціологічною типізацією, проілюстрованою для переконливості окремими підібраними фактами.

Щоб задовольнити читацький попит, дослідники в країнах Заходу останнім часом всерйоз зацікавились історією повсякденності. В деяких працях, які вони присвятили Одесі, теж спостерігається увага до деталей. Під час коротких відряджень в одеські бібліотеки зарубіжні історики могли користуватися так званою "одесікою" — унікальними колекціями каталожних карток, нагромадженими і систематизованими бібліографами кількох поколінь. Однак їх дослідження непорівнянні з рецензованою монографією. Завдяки постійній, триваючій роками праці в архівах, Ф. О. Самойлову, М. О. Скрипнику й О. Т. Ярещенку вдалося досягти величезної концентрації інформації про найпотаємніші сторони одеського життя.

Про Одесу й одеситів розглядуваного періоду писали видатні майстри високої літератури — І. Бунін, М. Горький, О. Купрін, Шолом-Алейхем та ін. Письменники, які провели у місті своє дитинство і юність, талановито відтворили у творах і спогадах тогочасне одеське життя. Серед них — І. Бабель, Е. Багрицький, І. Ільф, В. Катаєв, К. Паустовський, Ю. Липа, Ю. Олеша, К. Чуковський та ін. Після знайомства з книгою Ф. О. Самойлова та його колег, в якій картини одеського життя подано у систематизованому вигляді, розповіді цих письменників набувають нових граней. Постаті їх органічно вплетені в книгу разом з тими реальними подіями, що послужили основою для створення загальновідомих літературних шедеврів.

Розкриття глибинних закономірностей суспільного розвитку можливе лише у монографіях і синтезуючих дослідженнях, історико-краєзнавчий нарис виконує інші завдання. Рецензована книга своє завдання виконала: вона переконливо проілюструвала на одеському матеріалі властивий для передреволюційної Росії феномен прискореної економічної модернізації і потужного культурного злету.

В радянській історіографії передреволюційні досягнення (так званий "рівень 1913 року") ретельно приховувалися, щоб штучно збільшити ре-

зультати комуністичної модернізації. Причини цих досягнень у суспільстві, охопленому надзвичайно гострими соціальними суперечностями, залишаються малозрозумілими. На жаль, ми надто поверхово знаємо історію Російської імперії в останні десятиліття її існування, а відтак — й власну, вітчизняну історію.

Хоч автори називають свою книгу науково-популярною, пересічному читачеві не так просто "перетравити" величезний обсяг інформації, яка найчастіше подається без будь-яких пояснень. Книга незручна і для науковців через відсутність в ній покажчиків. Ці недоліки викликані прагненням авторів "втиснути" надто великий фактичний матеріал в обмежений обсяг книги.

Книга має два десятки репродукцій з аутентичних фотографій початку ХХ ст. Вони цікаві за змістом, але неякісні. Мабуть, краще було б за цих умов подати замість фотоілюстрацій іменний та предметний покажчики.

Оцінюючи книгу в цілому, слід вітати авторів з безсумнівно цікавою працею.

С. В. КУЛЬЧИЦЬКИЙ (Київ)